

Εισαγωγή

Το βιβλίο αυτό είναι ένα βοήθημα για όσους εργάζονται στην ειδική αγωγή. Αφορά σε θεραπευτές μέσω τέχνης, σε δασκάλους και βοηθούς δασκάλων, σε καθηγητές ειδικής αγωγής για μαθησιακές και συμπεριφορικές δυσκολίες, σε κοινωνικούς λειτουργούς, συμβούλους, οικογενειακούς θεραπευτές και όλους όσους εμπλέκονται στη φροντίδα και στην εκπαίδευση ενός μαθητή με ειδικές ανάγκες. Οι μαθητές της ειδικής αγωγής είναι εκείνοι με τις μαθησιακές και σωματικές αναπηρίες, τις συμπεριφορικές και επικοινωνιακές δυσκολίες, τις αισθητηριακές διαταραχές και τις ιατρικές και σχετικές παθήσεις. Το βιβλίο αυτό αφορά επίσης σε όσους εργάζονται σε ομάδες με ενηλίκους με μαθησιακές δυσκολίες.

Χρησιμοποιεί τη μέθοδο της επιμόρφησης ιστοριών στο πλαίσιο της δραματοθεραπείας και δίνει πρακτικές συμβουλές για το πώς να δομηθούν και στηθούν οι συνεδρίες με τέτοιο τρόπο, ώστε να συμβαδίζουν με το εκπαιδευτικό περιβάλλον. Περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο οι συνεδρίες αφήγησης μπορούν να προσεγγίσουν θέματα αυτοεκτίμησης και αυτοελέγχου, ενώ η ομαδική φύση της προσέγγισης αυτής αποδεικνύεται ένα ανεκτίμητο εργαλείο για την ανάπτυξη των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων.

Το βιβλίο εμπεριέχει παραδοσιακές ιστορίες από όλο τον κόσμο, ως θεραπευτικό υλικό με πολλαπλά παραδείγματα για το πώς μπορούν να αξιοποιηθούν, σύμφωνα με την εκτεταμένη εμπειρία της συγγραφέως στην ειδική αγωγή. Περιέχει πληροφορίες για το πώς μπορούν να επινοηθούν ιστορίες με μεγαλύτερους μαθητές που να σχετίζονται με τις δικές τους εμπειρίες, υλικό από την πρόσφατη έρευνα για την αποτελεσματικότητα της δραματοθεραπείας στην προσέλευση και διατήρηση της προσοχής σε μαθητές με μαθησιακές αναπηρίες, αλλά και ιδέες για την απόλαυση και την κατανόηση ιστοριών από μαθητές εντός του αυτιστικού φάσματος με τη χρήση οπτικών μέσων.

Ορισμός της δραματοθεραπείας

Η δραματοθεραπεία χρησιμοποιεί ως θεραπευτικά μέσα τον αυτο-σχεδιασμό, το παίξιμο των ρόλων, την παντομίμα, τη μουσική και την κίνηση, την αφήγηση, τις μάσκες και τις τελετουργίες, το κουκλοθέατρο, τα θεατρικά παιχνίδια και τα θεατρικά κείμενα. Χτίζει την αυτοπεποίθηση, αυξάνει την αυτογνωσία, τη χαλάρωση και την υπευθυνότητα και κινείται σε πλήθος επιπέδων, όπως το σωματικό, το συναισθηματικό, το φαντασιακό και το κοινωνικό. Η δραματοθεραπεία συνθέτει πολλές διαφορετικές επιστήμες, όπως η ανθρωπολογία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, το ψυχόδραμα και η ψυχοθεραπεία. Αντιπροσωπεύει τη συνένωση ανάμεσα στο δράμα και στη θεραπεία, αλλά δεν πρόκειται για μια απλή πρόσθεση των δύο αυτών κλάδων. Όπως φαίνεται, από τη σύνθεση αυτή προκύπτει ένας τρίτος, διακριτός τρόπος να βοηθηθούν οι άνθρωποι, χρησιμοποιώντας τα ενδεδειγμένα κάθε φορά στοιχεία, με στόχο την ωρίμαση και την εξέλιξη. Στοχεύοντας στην έκφραση μέσω των ιστοριών, του δράματος και της σωματικής ερμηνείας των θεμάτων, διαφέρει από τις κλασικές θεραπείες που βασίζονται σε περισσότερο εγκεφαλικές προσεγγίσεις.

Μπορούμε να ανακαλέσουμε τις ρίζες της δραματοθεραπείας πίσω στον 18ο αιώνα και στις θεατρικές παραστάσεις που πραγματοποιούνταν σε ψυχιατρικά νοσοκομεία στην Ευρώπη. Θεωρούσαν τότε πως, υποδύομενοι ρόλους, οι ψυχικά ασθενείς μπορούσαν να μετριάσουν το αίσθημα της αγωνίας (Casson, 1997). Στις αρχές του 20ού αιώνα, ο Freud και ο Jung ανέπτυξαν την ψυχανάλυση, ένα σύστημα προσέγγισης και διεργασίας της ψυχής, που θα γινόταν ένας από τους θεωρητικούς θεμέλιους λίθους της δραματοθεραπείας (Casson, 1997). Άλλες εξελίξεις που επηρέασαν τη δραματοθεραπεία είναι αυτές των Moreno, Laban και Slade. Η Sue Jennings, που είναι ίσως η πολυγραφότερη συγγραφέας και επιμελήτρια δραματοθεραπευτικών βιβλίων, άρχισε να εργάζεται με ψυχιατρικούς ασθενείς το 1964 και η Marian «Billy» Lindkvist ίδρυσε το Sesame Institute, το οποίο ξεκίνησε τον πρώτο ολοκληρωμένο κύκλο δραματοθεραπευτικής εκπαίδευσης το 1974 (Casson, 1997).

Υπάρχουν πολλοί ορισμοί για τη δραματοθεραπεία. Ως δραματοθεραπεύτρια στην εκπαίδευση προτιμώ εκείνους που εμπεριέχουν την έννοια της μάθησης ή δίνουν έμφαση σε πιο πρακτικές πλευρές της δραματοθεραπείας. Κάποιοι από αυτούς παρατίθενται εδώ.

Η δραματοθεραπεία προσανατολίζεται στη δράση, στοχεύει όχι μόνο στην ενδοσκοπήση και στη συναισθηματική ωρίμαση, αλλά και στην πρακτική αλλαγή... Επικοινωνιακές δεξιότητες, διαπροσωπικές δυναμικές, συνήθεις απαντήσεις διερευνώνται ενεργά στη δραματοθεραπευτική συνεδρία. Δεν οραματιζόμαστε μόνο την αλλαγή, αλλά την κάνουμε πραγματικότητα. (Emunah, 1994, p. 31)

Και η Sue Jennings (1992) αναφέρεται στην αλλαγή. «Η δραματοθεραπεία είναι το μέσο, για να αλλάξουν τα άτομα και οι ομάδες μέσα από την άμεση εμπειρία της θεατρικής τέχνης» (p. 5). Η Βρετανική Ένωση Δραματοθεραπευτών (British Association of Dramatherapists, BADth) ορίζει τη δραματοθεραπεία ως τη «στοχευμένη χρήση των θεραπευτικών δυναμικών του δράματος και του θεάτρου μέσα στη θεραπευτική διαδικασία. Είναι μια μέθοδος διεργασίας και παιχνιδιού που χρησιμοποιεί τη δράση, προκειμένου να διευκολύνει τη δημιουργικότητα, τη φαντασία, τη μάθηση, την ενδοσκοπήση και την ανάπτυξη» (BADth, 1998).

Ειδική αγωγή: ορολογία

Στη Νέα Ζηλανδία, μαθητές διεγνωσμένοι με «διανοητική αναπηρία» (ο όρος εφαρμόστηκε προσφάτως στην εκπαιδευτική και κοινωνική πολιτική) μπορούν να παρακολουθήσουν κανονικά ή ειδικά σχολεία από τις ηλικίες των 5 έως 21 ετών. Οι μαθητές αυτοί μπορεί να έχουν σύνδρομο Down, διαταραχή ελλειμματικής προσοχής με υπερκινητικότητα, να ανήκουν στο αυτιστικό φάσμα. Στα ειδικά σχολεία μπορεί ακόμη να φοιτήσουν μαθητές με πολλαπλές αναπηρίες. Στις Η.Π.Α., ο πιο πολυχρησιμοποιημένος ορισμός είναι αυτός που εξέδωσε η Αμερικανική Ένωση για τη Νοητική Υστέρηση (American Association of Mental Retardation) το 1992.

Η νοητική υστέρηση αφορά σε ουσιώδεις περιορισμούς στην παρούσα λειτουργία... και σε περιορισμούς σε δύο ή περισσότερους τομείς εφαρμογής των προσαρμοστικών ικανοτήτων: επικοινωνία, αυτοσυντήρηση, διαβίωση στο σπίτι, κοινωνικές δεξιότητες, κοινωνικοποίηση, αυτοκατεύθυνση, υγεία και ασφάλεια, λειτουργικότητα σε ακαδημαϊκό επίπεδο, στον ελεύθερο χρόνο και σε συνθήκες εργασίας». (Wood and Lazari 1997, p. 1-6)

Προτιμώ τον όρο «μαθησιακές δυσκολίες» που είναι και ο πιο συχνά χρησιμοποιημένος όρος στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αυτόν τον όρο

θα χρησιμοποιήσω και στο μεγαλύτερο μέρος του βιβλίου. Παρ' όλα αυτά, ο όρος «διανοητική αναπηρία» αναφέρεται σε όλο το Κεφάλαιο 13 καθώς περιγράφει ένα μέρος της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη Νέα Ζηλανδία.

Η δραματοθεραπεία ως μια κατάλληλη παρέμβαση

Η δραματοθεραπεία περιλαμβάνει σωρεία στοιχείων που την καθιστούν την κατάλληλη ή ακόμη και την ιδανική παρέμβαση για μαθητές με ειδικές μαθησιακές ανάγκες, ακριβώς επειδή δεν βασίζεται αποκλειστικά σε λεκτικές και γνωστικές δεξιότητες που μπορεί να είναι λιγότερο ανεπτυγμένες σε μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες. Πάνω από όλα, όμως, η δραματοθεραπεία χρησιμοποιεί μια σύνθεση διαφόρων τεχνικών που αλληλεπιδρούν καλά με τις μη διαταραγμένες πτυχές του μαθητή. Ως θεραπεία προσανατολισμένη στην πράξη, είναι ελκυστική για τον μαθητή που δεν μπορεί να καθίσει ήσυχος, καθώς του προσφέρει την ευκαιρία να παρακολουθήσει κάτι, ενώ ταυτόχρονα του υπόσχεται πως σύντομα θα του δοθεί η ευκαιρία να παίξει και ο ίδιος ρόλους. Οι συνεδρίες τού προσφέρουν πολλές ευκαιρίες να σηκωθεί και να κινηθεί.

Η δραματοθεραπεία χρησιμοποιεί παραδοσιακές ιστορίες που κεντρίζουν την προσοχή με το περιεχόμενό τους, το οποίο είναι συνήθως συναρπαστικό, περιπετειώδες και συχνά τρομακτικό, αλλά και με τη δομή τους, που είναι προβλέψιμη και συνεπής. Πολλοί μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να νιώθουν άγχος και να μην μπορούν να συγκεντρωθούν σε ένα μη δομημένο περιβάλλον. Οι παραδοσιακές ιστορίες έχουν πάντα αρχή, μέση και τέλος. Η δομή αυτή καθρεφτίζεται και στη δομή της συνεδρίας, η οποία χρησιμοποιεί στο άνοιγμα και στο κλείσιμο τραγούδια και τελετουργικές δράσεις.

Εκπαιδευμένοι επαγγελματίες που έχουν ειδικευθεί στη χρήση της προσωπικής έκφρασης, της φωνής και της κίνησής τους, προκειμένου να επικοινωνούν άμεσα και εκφραστικά, εξασκούν τη δραματοθεραπεία. Κερδίζουν την προσοχή, χρησιμοποιώντας διαφοροποιήσεις στον τόνο της φωνής τους και τοποθετώντας προσεκτικά τον εαυτό τους στον χώρο. Έρευνες έχουν καταδείξει πως μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες είναι περισσότερο διαθέσιμοι να συγκεντρωθούν, όταν τα πρότυπα είναι ξεκάθαρα (Cole and Chan, 1990) και όταν ο θεραπευτής λειτουργεί ως πρότυπο ή αναθέτει σε άλλους να είναι πρότυπα κατά τη διάρκεια της συνεδρίας.

Η δραματοθεραπεία χρησιμοποιεί απλές, διαδραστικές ασκήσεις, τις οποίες οι μαθητές μπορούν να παίξουν μπροστά σε ολόκληρη την τάξη. Οι μαθητές χειροκροτούνται άσχετα με το πόσο συμμετείχαν ή πέτυχαν μια συγκεκριμένη δράση, ενώ η συμμετοχή δεν είναι ποτέ υποχρεωτική. Το άγχος των επιδόσεων τείνει να αυξάνει τη διάσπαση της προσοχής και αυτό προϋποθέτει ένα ενθαρρυντικό περιβάλλον, προκειμένου να επιτύχει η μέθοδος. Οι μαθητές γνωρίζουν πως είναι ελεύθεροι απλώς να παρακολουθήσουν και αυτό παραδόξως τους επιτρέπει να συμμετέχουν πιο ενεργά απ' ό,τι θα έκαναν, εάν η συμμετοχή τους θεωρούνταν υποχρεωτική.

Η δραματοθεραπεία χρησιμοποιεί δραματικές συνθήκες, προκειμένου να αυξήσει την προσήλωση. Τέτοιες είναι η πρόβα και η επανάληψη, ο ορισμός του χώρου ή της σκηνής, η εκμάθηση φράσεων, η συμμετοχή ως θεατές, η χρήση παραδειγμάτων, το χειροκρότημα. Όταν εφαρμόζεται η δραματοθεραπεία σε ένα σχολικό πλαίσιο, οι συνεδρίες πραγματοποιούνται στην τάξη και όχι στο θέατρο. Παρ' όλα αυτά, γίνονται τροποποιήσεις στον χώρο, ώστε να γίνει πιο λειτουργικός, με στόχο τη συγκέντρωση.

Η δραματοθεραπεία είναι ιδανική για την εκμάθηση και την εκπαίδευση κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με γνωστικά και επικοινωνιακά προβλήματα. Η κοινωνικοποίηση εξαρτάται από τις καλές επικοινωνιακές δεξιότητες (Craig, 1993) και τη γνωστική λειτουργία, δύο τομείς που πιθανότατα να είναι επιβαρυνμένοι σε παιδιά με αναπηρία. Οι αναπηρίες αυτές καθιστούν την απόκτηση αυτών των κοινωνικών δεξιοτήτων προβληματική, καθώς αυξάνουν την πιθανότητα να αποκλειστούν τα παιδιά αυτά από την κανονική αλληλεπίδραση με τους συνομηλίκους τους ή και το παιχνίδι, όπου αναπτύσσονται συνήθως αυτές οι περίπλοκες δεξιότητες. Η κοινωνική επάρκεια έχει οριστεί ως η επίδειξη μιας κατάλληλης κοινωνικής συμπεριφοράς και η ικανότητα να επιλύονται συγκρούσεις με έναν αποδεκτό τρόπο (Antia and Kreimeyer, 1992· Berk, 1996), η αποτελεσματικότητα στην επίτευξη κοινωνικών στόχων (Rose-Krasnor, 1985) και η ικανότητα αντίδρασης με την κατάλληλη συμπεριφορά σε μια κατάλληλη στιγμή, η οποία να εμπίπτει στο γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο (Ross and Rogers, 1990). Δεν είναι, λοιπόν, άξιο απορίας που οι Krakow και Kopp (1982) σημειώνουν πόσο δύσκολο είναι για τα παιδιά με αναπηρίες να συμμετέχουν σε κοινωνικές καταστάσεις και να ανταποκρίνονται